

Е.В. Дробко*

ТРУДОВА МІГРАЦІЯ ТА УКРАЇНЬСКА ДІАСПОРА ЗА КОРДОНОМ

Трудова міграція властива багатьом народам земної кулі. В різні періоди історії людства вона набувала найрізноманітніших видів і форм, масштабів і напрямів і була як добровільною, так і вимушеною. Проте щоразу вона залишала певні наслідки: від малих до великих, від короткотривалих до довготривалих. І обов'язково ці наслідки стосувалися чи то певної кількості людей, чи то всієї нації, етнічної групи або й країни в цілому. Все це є справедливим і стосовно української трудової міграції. В різні періоди історії українського народу частина трудових емігрантів залишалась у країнах, куди вони виїжджали на заробітки, поступово вкорінюючись в життя цих держав, стаючи їх частиною, набуваючи громадянства цих країн. Таким чином утворювалась українська діаспора.

Починаючи з кінця 60-х років ХХ ст. і дотепер в Україні та за кордоном було видано чимало наукових праць, присвячених питанням міграції та формування української діаспори. З-поміж великої кількості авторів, яких хвилювала та хвилює ця тема, хотілося б виокремити таких як В.М. Кабузан, Н.В. Чорна¹, М.М. Варварцев², Н.Л. Проскура³, В. Верига⁴, Я. Балан (Канада), Б. Кордан (Канада), Б. Кравченко (Канада), С.Ю. Лазебник, Л.О. Лещенко, Ю.І. Макар, П.П. Орленко, Ф. Свиріпа (Канада)⁵, В. Макар⁶. Що стосується питання взаємин між Україною та українською діаспорою, то в даному контексті найбільш актуальною є робота докторанта факультету суспільних і політичних наук Кембріджського університету (Англія) — Михайла Винницького⁷.

Питання ж державного регулювання трудової міграції фрагментарно розкриті в роботах О. Шибка, І. Гнибіденка, О. Піскуна, Д. Крапивенка, де ще в більшій мірі — у роботі О. Малиновської.

Проте, незважаючи на, здавалося б, велику кількість наукових праць, у яких знову й знову піднімаються ці насущні проблеми, саме питанням державного регулювання трудової міграції, поглибленню стосунків із українською діаспорою, розробці та реалізації відповідних управлінських рішень у роботах українських авторів відведено найменше уваги. Отже, дана проблема і досі залишається мало дослідженою і систематизованою у науковій літературі. Разом із тим вже навіть побіжний погляд на неї дає можливість дійти висновку, що її дослідження має надзвичайно важливе значення як з економічної, так і з політичної та соціальної точки зору.

Тож, зважаючи на актуальність проблем, пов'язаних з трудовою міграцією українських громадян, формуванням державної політики щодо української діаспори, метою даної статті є дослідження форм, методів та напрямів державного регулювання цих процесів.

© Дробко Е.В., 2006

* юристконсульт Міжнародної громадської організації "Надія — людям", здобувач кафедри європейської інтеграції та права Львівського регіонального інституту державного управління Національної академії державного управління при Президентові України

¹ Кабузан В.М. Переселення українців у Далекосхідний край в 1850-1916 рр. // Український історичний журнал. — 1971. — № 2. — С. 65-70.

² Варварцев М.М. Агапій Гончаренко — піонер української еміграції в США // Український історичний журнал. — 1969. — № 6. — С. 115-119.

³ Проскура Н.Л. Переселення селян з Харківської губернії у роки Столипінської аграрної реформи // Український історичний журнал. — 1973. — № 6. — С. 98-105.

⁴ Верига В. Нариси з історії України (кінець XVIII — початок ХХ ст.) (розділ VI). — Львів: Світ, 1996.

⁵ Зарубіжні українці / С.Ю. Лазебник (кер. авт. кол.), Л.О. Лещенко, Ю.І. Макар та ін. — К.: Україна, 1991. — 252 с.

⁶ Макар В. Соціально-політична інтеграція українців у поліетнічне середовище Канади // <http://etno.iatp.org.ua/lib/makar.html>.

⁷ Винницький М. Україна і діаспора — процес формування "світового українства" // <http://etno.iatp.org.ua/lib/diaspora.html>.

Як зазначається в юридичній енциклопедії, діаспора (грец. *διασπορα* — розкидання, розсіяння, розпорошення) — це етнічні групи населення певного народу, що проживають поза межами країни свого походження. Термін спочатку застосовувався до євреїв, які жили за межами Палестини ще задовго до ліквідації Римом у 73 році н. е. Іудейського царства⁸. Згодом вищевказаний термін поширився на інші народи. Діаспора може бути розселена компактно чи розсіяно. Вона буває автохтонною (коли частина того чи іншого етносу внаслідок поділу території опиняється у складі іншої держави) чи імміграційного походження. Сучасна діаспора виникає за різних обставин: унаслідок насильного виселення; в результаті війни; геноциду; із соціальних, економічних, релігійних та інших причин⁹.

Українська діаспора умовно поділяється на західну (Західна, Центральна і Південна Європа, Південна і Північна Америка, Австралія) та східну (Казахстан, Росія тощо). Найбільша українська діаспора — в Росії (понад 4 млн. чол.), США (2 млн.), Канаді (1 млн.), Казахстані (900 тис.)¹⁰.

Чим же діаспора відрізняється від іммігрантів? Діаспору формують люди, які є повноправними членами суспільства, в яке вони органічно влились, залишивши рідну країну. Не можна називати діаспорою тих українців, які, живучи в іншій країні іноді десятки років, так і не стали її громадянами. Вони й до сьогодні є іммігрантами в цих країнах.

У формуванні української діаспори з самого початку провідну роль відігравали люди ініціативні, соціально активні, політично свідомі і патріотично налаштовані, тобто ті, яким не була байдужою доля, по-перше, своя власна; по-друге, своїх рідних; по-третє, України взагалі. Саме про це свідчить той факт, що вони, ігноруючи всілякі небезпеки та труднощі на своєму шляху, подалися у незвідану досі дорогу у пошуках кращої долі, а згодом почали об'єднуватися в українську спільноту, бажаючи будь-що зберегти рідну мову, культуру та звичаї.

Історики ведуть мову про чотири хвилі масової еміграції українців, які, доповнюючи одна одну, то інтенсивніше, то повільніше формували світову діаспору впродовж досить тривалого періоду часу. Якщо сягнути децю глибше в історію українського народу, то існує чимало свідчень про поодинокі переїзди українців до інших країн ще в середні віки.

Проте такі відносно нечисленні випадки переселення українців до інших країн фактично ніяк не відображались в історії України в цілому і не дозволяли говорити про існування української діаспори. А ось вже приблизно із 70-х років XIX ст. розпочався масовий еміграційний рух із України, особливо з її західних земель — Буковини, Галичини, Закарпаття. Причиною такого явища стало надзвичайно скрутне становище українського селянства, яке потерпало від утисків та знущань з боку австро-угорських властей. Працелюбні українські землероби, мрією яких із давніх-давен було вільне володіння власним земельним наділом, подалися у найвіддаленіші закутки світу, які обіцяли їм цю саму землю.

Слід зазначити, що спочатку, приблизно з середини XIX ст., спостерігалось лише поживлення заробітчманського руху, який не передбачав переселення до іншої країни назавжди, проте за зовсім короткий відрізок часу він набув цілком іншого характеру, змусивши істориків заговорити саме про українську еміграцію, а згодом і про діаспору.

За різними даними, за період із 70-х років XIX ст. до 1914 року, *першою хвилею* еміграції з України “віднесло” близько 500 тис. осіб. Спочатку на першому місці серед привабливих для поселення країн були Бразилія та Аргентина, потім йшли США і Канада¹¹. З інших джерел відомо, що початком

⁸ Юридична енциклопедія: В 6 т. / Редкол.: Ю.С. Шемшученко (голова редкол.) та ін. — К.: Українська енциклопедія, 1999. — Т. 2: Д-Й. — С. 206.

⁹ Там само.

¹⁰ Там само.

¹¹ Хвилі української діаспори. Перша хвиля. Трудова // <http://diaspora.ukrinform.com/xvyli-1.shtml>.

масової еміграції українців до Сполучених Штатів Америки вважається 1877 рік¹². Українська еміграція до Бразилії та інших країн Латинської Америки розпочалася у 80-ті роки XIX ст.¹³ Забігаючи наперед, скажемо, що саме в США і Канаді зорганізувалася потужна українська спільнота, яка згодом відіграла чи не найважливішу роль у формуванні світової української діаспори. Взагалі вважається, що першим українцем, котрий прибув до Сполучених Штатів Америки, був Агапій Гончаренко (справжнє ім'я — Андрій Гумницький (1832-1916 рр.)), колишній чернець Києво-Печерської лаври, який був вимушений рятуватися від переслідувань з боку царських властей, оскільки брав участь в антикріпосницькому русі. Він ступив на американську землю в січні 1865 року¹⁴.

У цей же час досить активно українці, особливо східні, почали просуватися й на схід та південь Російської імперії, заселяючи ще не обжиті землі. У 1858 році на Кавказі переселенці з України становили 18,6 % усього населення. Звідси шлях лежав далі на схід, до Казахстану й Сибіру. До кінця XIX ст. у Казахстані проживало понад 50 тисяч українців. Між тим Росія продовжувала розширювати свої володіння, захоплюючи все нові й нові території. Ці території необхідно було заселити за рахунок перенаселених західних регіонів. У період із 1897 по 1916 роки з України до інших частин Російської імперії (Сибіру, Казахстану, Середньої Азії, на Далекий Схід) було переселено понад 900 тисяч осіб¹⁵. Потрібно відмітити, що на той час найбільше українців проживало у Томській губернії, де їх налічувалось до 100 тис. осіб, за нею йшла Омська губернія. Незаперечним свідченням проживання такої великої кількості українців на цих землях були виключно українські назви багатьох населених пунктів: Полтавка, Одеське, Мар'янівка, Українка та інші¹⁶.

У період з 1906 по 1916 рр. на Далекий Схід прибуло близько 260 тис. осіб обох статей, серед яких українці становили близько 167 тис. осіб, тобто 64,3 % усіх переселенців Амурської та Приморської областей¹⁷. Всього у другій половині XIX ст. — на початку XX ст. (1850-1916 рр.) на Далекий Схід переселилось 488,7 тис. осіб, з них 276,3 тис. чол., тобто 56,54 % всіх новоселів були вихідцями з губерній України¹⁸. За даними з інших джерел відомо, що приблизно за двадцять років перед першою світовою війною на Далекий Схід із України виїхало понад 2 млн. людей¹⁹. Незважаючи на те, що існують чималі розбіжності в статистичних даних, можна однозначно стверджувати, що український народ відіграв величезну роль у справі заселення та господарського освоєння Далекого Сходу.

Не можна стверджувати, що українці ніколи не полишили б рідної землі і не подалися б у мандри, маючи все необхідне для гідного життя у своїй рідній країні, адже схильність до пригод, бажання пізнавати й підкорювати землю закладено в природі людині від самого її створення, проте цілком очевидно, що виникнення такого масового потоку еміграції було спричинене далеко не бажанням українців відвідати чужі краї, а можливістю знайти кращу долю, аніж вона була на батьківщині.

Вийжджаючи до інших країн, волелюбний працьовитий український народ закладав тут основи майбутнього економічного процвітання. Наприклад, канадський уряд розробив спеціальну програму, за якою кожному бажаному відводилися великі угіддя, за умови, якщо той "окультурить", тобто викорчує, виоре і засіє 14 га землі впродовж трьох років. Крім цього, він повинен був збудувати хату і жити на своєму наділі. Якщо ці умови не виконувалися, то право володіння землею втрачалось²⁰. Незважаючи на всі ці труднощі, переселенці з України

¹² Зарубіжні українці. — С. 10.

¹³ Стрелко А.А. Славянское население в странах Латинской Америки: Ист. очерк. — К., 1980. — С. 33.

¹⁴ Варварцев М.М. Атипий Гончаренко — піонер української еміграції в США // Український історичний журнал. — 1969. — № 6. — С. 116.

¹⁵ Зарубіжні українці. — С. 15.

¹⁶ Верига В. Вказ. праця.

¹⁷ Кабузан В.М. Вказ. праця.

¹⁸ Там само. — С. 69.

¹⁹ Верига В. Вказ. праця.

²⁰ Хвилі української діаспори. Перша хвиля. Трудова // <http://diaspora.ukrinform.com/xvyli-1.shtml>.

продовжували заселяти й освоювати ще дику на той час Канаду, особливо західну її частину. Це саме відбувалося і в усіх інших країнах, куди подалися українці в пошуках кращої долі. Незалежно від того, були це Сполучені Штати Америки чи Бразилія, країни Західної Європи чи Далекий Схід, всюди охоче приймали працелюбних українців, лише на рідній землі їм бракувало місця і не було можливості реалізуватися. Отож, можна стверджувати, що саме трудові мігранти стали тією основою, фундаментом, на якому згодом почала розбудовуватися діаспора.

Через порівняно невеликий проміжок часу, після короткого затишшя, *піднялася друга хвиля* еміграції з України. Тепер це вже не були лише бідняки, що вирушали в далеку подорож із надією заробити трохи легше на шматок хліба. Після першої світової війни значно зросла кількість політичних емігрантів; тепер до селян та бідних ремісників долучилося багато офіцерів, службовців, інтелігентів, людей мистецтва, які бажали уникнути переслідувань із боку радянської влади. З початком громадянської війни еміграційний потік із України ще більше підсилювався. Звичайно, на той час було неможливо якимсь чином фіксувати кількість осіб, що покидали країну, але безперечним є факт, що таких було дуже багато. Були серед цих вимушених емігрантів люди, котрі більше не бажали залишатися в зруйнованій війною країні, ніяким чином не пов'язуючи з нею свого майбутнього. Були такі, котрі не бажали брати участі у братовбивчій війні, виступаючи на чиєму б то не було боці. Ще деякі вболівали за долю своїх дітей і намагалися зробити все, аби тільки вивести їх з країни, де на кожному кроці на них чигала небезпека. Проте переважну більшість тих, хто покидав Україну в той час, складали політичні емігранти, всі хто боровся за вільну Україну, виступаючи проти радянської влади. Серед цих масових потоків були представники практично всіх верств населення, від найбіднішого селянина до розкуркуленого землевласника і поміщика, від священнослужителя й інтелігента до офіцера й солдата²¹.

Багато в чому схожою на неї стала наступна, *третя хвиля еміграції*, яка вибухнула вже після Другої світової війни, — з тією лише різницею, що тепер її спричинили майже винятково політичні обставини. У своєму ж поєднанні саме друга та третя хвилі принесли таким країнам як, наприклад, США, Канада, Австралія або інші, найбільше українських патріотів, оскільки саме в ці періоди, а надто ж відразу по закінченні Другої світової війни в країні почали переслідуватися і були змушені шукати притулку на чужині ті, хто боровся за збереження української мови й культури, національних цінностей та й взагалі України як незалежної держави. Політичні та культурні діячі, поети, письменники, співаки, художники... — це була українська еліта, найбільш свідомий прошарок українського народу, який постійно був більмом на оці тих, хто намагався цю саму Україну знищити, розчинити в змішаному потоці чужих мов та культур. Можна стверджувати, що саме третя хвиля, якісно відрізняючись від двох попередніх, цілком по-новому вплинула на українську діаспору, яка, однак, досі вже була певною мірою сформована, мала свою структуру й організацію.

Сподівання побачити землю своїх пращурів вільною для багатьох закордонних українців, нарешті, зі здобуттям Україною незалежності після розпаду Радянського Союзу, справдилися. Проте разом із здобуттям довгоочікуваної свободи, Україна зіткнулася і з силою-силенною найрізноманітніших проблем, у тому числі й економічних. Ставши незалежною в плані політичному, Україна враз опинилася на краю економічної прірви — давалося взнаки те, що “по-живому” рвалися налагоджені десятиліттями ланки централізованої радянської економічної системи. Почався складний період становлення української державності, до якого, як з'ясувалося згодом, ніхто в країні не був готовий.

Цього разу першими за кордон негайно вирушили ті, хто вже був готовий до цього морально, занадто стомившись жити за залізною завісою, в ізоляції від усього світу, особливо не розраховуючи

²¹ Зарубіжні українці. — С. 33, 34.

на те, що ось-ось в Україні настануть якісь дивовижні зміни. Цих перших представників останньої *четвертої хвилі української еміграції* також можна віднести до політичних. Проте їх було порівняно небагато, і виїхали вони з України ще у 80-ті роки, за часів горбачовської перебудови.

Головне, виявляється, було ще попереду, коли, переконавшись, що забезпечити гідне кожної людини існування в своїй рідній країні неможливо, у пошуках роботи до інших країн українці вже вкотре за свою історію *подалися масово*. Через те, що тепер винятково соціально-економічні обставини спонукували українських громадян приймати нелегке рішення покидати Україну, цю хвилю еміграції почали називати заробітчанською або трудовою.

Історія знову повторилася: багато заробітчан, сподіваючись виїхати з України тимчасово, лише для того, аби заробити певні кошти, згодом вирішували оселитися в країнах, що їх прийняли, назавжди. Таким чином, українська діаспора практично в кожній країні світу відчула приплив потужного потоку нових емігрантів з України. Та, на жаль, саме тут і почав розвиватися конфлікт, якого уникнути було просто неможливо. Річ у тім, що до цього часу найактивнішими діячами діаспори залишилися представники третьої, політичної хвилі емігрантів, для котрих саме поняття “Україна” було святим. Готуючись зустріти хлібом-сіллю братів-українців, вони, цілком несподівано для себе, зустріли представників “великого”, а точніше безликого “советського” народу, які найчастіше навіть мови рідної, української, не знали, не кажучи вже про віру, культуру та звичаї.

Ось тут би було й зупинитися, всім разом знайти корінь непорозуміння, що виникло, але, очевидно, мудрості забракло тоді на всіх рівнях, щоб зрозуміти, наскільки комплексною була проблема. Патріоти-українці, які ладні були власне життя віддати за ідею незалежної України, ніяк не могли сприйняти українців, для яких все це було цілком байдуже, які, вирушаючи за кордон, керувалися лише однією думкою: поліпшити своє матеріальне становище, позбутися злиднів і якомога швидше забути все, що нагадувало про злиденне життя, тобто саму Україну. За винятком дуже небагатьох, новоспечені іммігранти робили все, аби швидше влитися в нове культурне, політичне, економічне середовище, навіть не намагаючись ідентифікувати себе з Україною. Звісно, тією “советською Україною”, яка їх такими виховала, дорожити було важко або й навіть неможливо. Не могли зрозуміти представники старої діаспори, що зберегти “українство” в собі було легше їм на чужині, аніж іншим українцям у своїй країні.

Таке потрійне непорозуміння між діаспорою, трудовими мігрантами та Україною відразу ж спричинило багато проблем для всіх трьох його учасників: почала занепадати діаспора, емігранти з України зустрілися з багатьма труднощами, яких вони могли б уникнути, маючи підтримку діаспори, а Україна втратила потужний економічний та ідеологічний потенціал, яким з радістю були готові поділитися українці з-за кордону.

А тим часом хвиля трудових емігрантів із України — можливої діаспори в майбутньому — не вщухає й досі. Як стверджує Н. Руденко, ліквідація робочих місць у нашій державі призвела до того, що в Україні почалась така трудова міграція за кордон, яка значно перевищує і дореволюційну, і післяреволюційну. Втрати української держави від витоку людських ресурсів можна порівнювати з розкуркуленням і голодомором, якщо враховувати, що з власної волі покидають батьківщину найактивніші і працелюбні²².

За матеріалами преси та оцінками експертів, за кордоном сьогодні працює від 1-го до 3-х мільйонів українських громадян²³.

²² Руденко Н. Перспективи зайнятості у різних формах підприємництва України // Персонал. — 2003. — № 12. — С. 63-64.

²³ Лук'яненко Д.Г., Поручник А.М. Міжнародна міграція робочої сили: український контекст // Філіпченко А.С., Будкін В.С., Гальчинський А.С. та ін. Україна і світове господарство: взаємодія на межі тисячоліть: Навч. посібник. — К.: Либідь, 2002. — С. 163.

Систематично збільшується чисельність громадян України, котрі виїжджають на сезонні роботи або здійснюють ділові поїздки за кордон. Загалом цей процес охоплює від 5-ти до 7-ми мільйонів громадян України. Встановити точне число українців, котрі виїхали за кордон, практично неможливо, переважно з тієї простої причини, що більшість із них перебувають та працюють там нелегально.

Якою ж має бути державна політика щодо емігрантів та української діаспори?

В даному контексті важливо зауважити, що відповідно до ст. 12 Конституції України, “Україна дбає про задоволення національно-культурних і мовних потреб українців, які проживають за межами держави”. В ч. 3 розділу 7 Декларації про державний суверенітет України від 16 липня 1990 року проголошено, що держава піклується про задоволення національно-культурних, духовних і мовних потреб українців за етнічним походженням, що проживають за межами держави і не є громадянами України. З прийняттям Конституції це положення наповнюється новим змістом, бо відкриває широкі можливості для співпраці з зарубіжними українцями на правовій основі. Ним створено об’єктивні передумови для об’єднання світового українства навколо національної ідеї та духовно-культурних цінностей, надбаних одним із найбільших у Європі народів упродовж його багатовікової історії²⁴.

Дбаючи про задоволення національно-культурних і мовних потреб української діаспори, держава сприяє розвитку національної ідеї, яка має об’єднати всіх українців, де б вони не жили²⁵.

У ст. 12 говориться про взаємне збагачення набутками духовної та матеріальної культури, поєднання інтересів українців у своїй державі та поза нею, залучення етнічних українців до розвитку і зміцнення зв’язків з Україною — своєю етнічною батьківщиною²⁶.

Які ж кроки повинна зробити Україна, щоб забезпечити виконання вищесказаного? Для цього необхідно:

1) розробити стратегію державної міграційної політики, де б один із розділів був присвячений питанням тісної співпраці із українською діаспорою та залучення її величезного потенціалу до розбудови України;

2) укласти двосторонні міждержавні угоди, які б забезпечували на паритетній основі культурні, наукові, освітянські, інформаційні потреби етнічних українців в державах їхнього теперішнього проживання та аналогічних потреб національних меншин в Україні, етнічною батьківщиною яких є договірна сторона. З метою задоволення культурних потреб, необхідно, наприклад, створити бібліотеки, де б українці змогли ознайомлюватися із українськими творами, із пресою, яка надходить із України. Варто було б організувати клуби, де б їхні учасники могли спілкуватися українською мовою;

3) здійснювати моніторинг виконання раніше укладених та ратифікованих Верховною Радою України відповідних Угод;

4) популяризувати за своїми межами, в першу чергу, в тих державах, де проживає українська діаспора, все, що пов’язано з Україною, її мовою, культурою, історією;

5) сприяти реалізації двосторонніх програм співробітництва між прикордонними областями України, Республіки Беларусь, Російської Федерації, Республіки Молдова, Румунії, Республіки Польща, Словаччини та Угорщини;

6) сприяти відродженню молодіжного руху в діаспорі;

7) сприяти ширшому залученню організованої української молоді до процесів державотворення в Україні;

²⁴ Коментар до Конституції України. — 2-ге вид., виправ. й доп. — К.: Інститут законодавства Верховної Ради України, 1998. — С. 46.

²⁵ Там само. — С. 47.

²⁶ Там само.

8) підтримувати україномовні видання української діаспори;

9) створити всі належні умови в Україні, щоб представники української діаспори виявили бажання повернутись на свою етнічну батьківщину.

З іншої сторони, держава повинна опікуватися всіма громадянами України, які перебувають за кордоном. У ст. 3 Конституції сказано: “Людина, її життя і здоров’я, честь і гідність, недоторканість і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю. Права і свободи людини та її гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави”²⁷. Більше того, відповідно до ч. 3 ст. 25 Конституції України держава “гарантує піклування та захист своїм громадянам, які перебувають за її межами”²⁸.

Обов’язки щодо дотримання цих положень Конституції покладаються, в першу чергу, на установи Міністерства закордонних справ України за кордоном, тобто Посольства, Консульства. Обов’язок посадових осіб цих установ — вживати всіх необхідних заходів, аби громадяни України мали можливість користуватися в повному обсязі правами, наданими їм законодавством країн перебування, міжнародними договорами, учасниками яких є Україна і держава перебування, та в установленому порядку захищати їх інтереси. У випадку необхідності мають уживати заходи для поновлення порушених прав громадян України²⁹.

В контексті вищесказаного можна додати, що Україною вже укладено чимало двосторонніх та багатосторонніх міжнародних договорів, які покликані на практиці регулювати всі питання, пов’язані із перебуванням українських громадян за кордоном. Щодо трудових мігрантів, то це забезпечить рівність трудових прав громадян України з правами громадян тієї держави, в якій вони перебувають; забезпечить соціальний захист українців на одному рівні з громадянами тієї країни, в якій вони працюють; дасть можливість легально працевлаштовуватись у даній державі.

Проте, з цілою низкою країн, зокрема країнами ЄС, Великою Британією, США, Туреччиною, де зосереджена найбільша кількість трудових мігрантів-українців, взагалі ніяких угод не укладено. А це означає, що громадяни України, які перебувають у цих країнах, залишаються сам на сам із низкою найрізноманітніших проблем, із якими часто стикається людина в нерідній для неї державі.

Держава також повинна приєднатись до міжнародно-правових документів у галузі міграції. Стосовно цього слід додати, що станом на 1 січня 2003 року Україною було ратифіковано 55 Конвенцій МОП³⁰. Проте, на жаль, Україна не є учасницею багатьох інших договорів МОП, конвенцій Ради Європи, хартії і протоколів до них у галузі міграції та працевлаштування. Права українських громадян-мігрантів у галузі працевлаштування були б краще захищені, якби Україна ратифікувала, наприклад: Конвенцію МОП № 97 “Про працівників-мігрантів” (1949 р.)³¹; Конвенцію МОП № 118 “Про рівноправність громадян країни та іноземців і осіб без громадянства в галузі соціального забезпечення” (1962 р.)³²; Конвенцію МОП № 143 “Про зловживання в галузі міграції і про забезпечення працівникам-мігрантам рівності можливостей і рівного ставлення” (1975 р.)³³; Конвенцію МОП № 157 “Про встановлення міжнародної системи збереження прав в галузі соціального забезпечення” (1982 р.)³⁴; а також повністю

²⁷ Там само. — С. 31.

²⁸ Там само. — С. 74.

²⁹ Там само. — С. 75.

³⁰ Болотіна Н.Б. Трудове право України: Підручник. — К.: Вікар, 2003. — С. 167.

³¹ Про працівників-мігрантів: Конвенція МОП від 01.07.1949 р. № 97 // http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=993_159.

³² Про рівноправність громадян країни та іноземців і осіб без громадянства у галузі соціального забезпечення: Конвенція МОП від 28.06.1962 р. № 118 // Міжнародне законодавство про охорону праці. — 1997. — Т. 3.

³³ Про зловживання в галузі міграції і про забезпечення працівникам-мігрантам рівних можливостей і рівного ставлення: Конвенція МОП від 24.06.1975 р. № 143 // http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=993_163.

³⁴ Про встановлення міжнародної системи збереження прав у галузі соціального забезпечення: Конвенція МОП від 21.06.1982 р. № 157 // Міжнародне законодавство про охорону праці. — 1997. — Т. 3.

ратифікувала Європейську соціальну хартію (1998 р.), приєдналась до Європейської конвенції про правовий статус працівників-мігрантів (1977 р.) та інших.

Проте, напевно, однією із найголовніших функцій держави є створення таких соціально-економічних умов усередині країни, щоб її громадяни не мали потреби виїжджати на заробітки за кордон, а ті, хто виїхав, змогли безперешкодно повернутися в країну. Більше того, щоб навіть ті, хто сьогодні вважає себе діаспорою, завтра виявили бажання стати громадянами України. На жаль, на сьогодні це практично неможливо, адже, зважаючи на соціально-економічне становище України, навряд чи хтось, маючи на руках паспорт громадянина тієї ж Канади, США чи будь-якої західноєвропейської країни, погодиться змінити його на український. А іншого виходу не існує, адже відповідно до ст. 4 Конституції України, в країні існує лише єдине громадянство. Глибше торкається цього питання докторант факультету суспільних і політичних наук Кембріджського університету (Англія) — Михайло Винницький, який вважає, що тільки від самої України залежить, чи захоче вона використати той величезний ресурс, яким, безперечно, володіє діаспора. Для цього, як він вважає: “Потрібно надати можливість вихідцям з української діаспори стати повноправними громадянами України. В умовах суспільно-економічного стану України це означає дозволити подвійне громадянство, адже ж Україна не сміє вимагати (як це є зараз), щоб діаспорний українець зрікався громадянства тієї держави, в якій він народився, виховувався, сформувався професійно, як особистість”³⁵.

Отже, як бачимо, перед Україною стоїть ціла низка надзвичайно актуальних питань, які стосуються українців, що живуть як в Україні, так і за її межами, і які необхідно вирішувати комплексно. Тому очевидним є те, що державна політика в цьому напрямі потребує вдосконалення.

*Стаття рекомендована до друку кафедрою європейської інтеграції та права
Львівського регіонального інституту державного управління
Національної академії державного управління при Президенті України
(протокол № 9 від 25 травня 2006 року)*

³⁵ Винницький М. Вказ. праця.